

جمهوری اسلامی ایران

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

رساله علمی سطح ۳

آسیب‌شناسی اخلاقی روحانیت با نگاه به برخی متون دینی

استاد راهنما: حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر یوسف هاشم‌پور

استاد مشاور: حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر حمید فلاح‌نژاد

محقق: حمیدرضا نجاری

سال تدوین: ۱۳۹۹

چکیده رساله

موضوع رساله آسیب‌شناسی اخلاقی روحانیت با نگاه به برخی متون دینی می‌باشد که در آن به بیان آسیب‌های اخلاقی که جامعه روحانیت را از حیث فردی، خانوادگی و اجتماعی تهدید می‌کند پرداخته شده و با استفاده از آیات نورانی قرآن کریم و روایات معصومین^{علیهم‌السلام} توضیحاتی در خصوص آن ارائه شده است. این تحقیق شامل مقدمه، چهار فصل و نتیجه‌گیری می‌باشد. در فصل اول کلیات و مفاهیم مربوط به این تحقیق بیان شده که کلیات شامل بیان مسأله، اهداف، پیشینه و وجوه امتیاز این پژوهش بوده و در قسمت مفاهیم نیز به مفاهیم واژه‌های روحانیت، اخلاق، متون دینی، آسیب و آسیب‌شناسی پرداخته شده است. در فصل دوم آسیب‌هایی که مربوط به اخلاق فردی روحانیت می‌باشد در هشت گفتار بیان شده و در فصل سوم آسیب‌های اخلاقی خانوادگی که جامعه روحانیت را تهدید می‌کند در شش گفتار و در فصل چهارم آسیب‌های اخلاقی اجتماعی روحانیت در ده گفتار عنوان شده است. اهداف این تحقیق شامل شناسایی و بیان آسیب‌های اخلاقی که جامعه روحانیت را تهدید می‌کند، تعریف آسیب‌ها و آشنایی با آیات و روایات وارده در خصوص آن بوده و امید است با مطالعه آن زمینه‌سازی رشد و تعالی هر چه بیشتر جایگاه روحانیت و پرهیز از آن آسیب‌ها فراهم شود. روش تحقیق استفاده از متون دینی در خصوص بیان آسیب‌ها بوده و روش گردآوری اطلاعات شامل اسناد نوشتاری، سامانه‌های رایانه‌ای و نرم‌افزارهای علمی می‌باشد. نتایج حاصله نیز آشنایی با آسیب‌های تهدیدکننده در حوزه اخلاق روحانیت بوده که با بیان آیات، روایات و سخن بزرگان، آسیب مورد نظر تحت بررسی قرار گرفته و پیامدهای آن آسیب نیز مورد توجه قرار گرفته و بیان شده است، در مورد آسیب‌های اخلاقی فردی به آسیب‌های ضعف در توکل، ضعف ارتباط معنوی با اهل بیت^{علیهم‌السلام}، دنیاگرایی، سطحی‌نگری، ضعف ارتباط با اساتید اخلاق و بزرگان حوزه، اتلاف وقت و بی‌نظمی اشاره شده، در مورد آسیب‌های اخلاقی خانوادگی به آسیب‌های بخل و حساست، بی‌تعهدی، افراط و تفریط در امور عبادی، آزدن پدر و مادر و عدم صله ارحام اشاره نموده و در مورد آسیب‌های اخلاقی اجتماعی نیز آسیب‌های عدم رعایت شئون روحانیت، قبول مسئولیت بدون توانمندی، فخرفروشی، ضعف رعایت اخلاق عملی، بی‌دقتی و مسامحه در امور، مردم‌گریزی، بی‌توجهی عملی به تبلیغ دین، ابراز نیاز به دیگران، تحریف دین و روحانیون درباری را برشمردیم. کلیدواژه‌های این تحقیق که بیشترین کاربرد را دارد عبارت‌است از: آسیب، روحانیت، اخلاق و دین.

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان	
۱	.....	مقدمه
۳	..... کلیات و مفاهیم	فصل اول
۵	..... کلیات پژوهش	گفتار اول
۵	..... بیان مسأله	
۶	..... اهداف پژوهش	
۶	..... پیشینه تحقیق و وجوه امتیاز این پژوهش	
۸	..... مفاهیم	گفتار دوم
۸	..... روحانیت	
۱۰	..... اخلاق	
۱۰	..... متون دینی	
۱۱	..... آسیب و آسیب شناسی	
۱۳	..... آسیب‌های اخلاقی فردی روحانیت	فصل دوم
۱۵	..... مقدمه	
۱۵	..... ضعف در توکل	گفتار اول
۱۷	..... ضعف ارتباط معنوی با اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>	گفتار دوم
۲۱	..... دنیاگرایی	گفتار سوم
۲۵	..... سطحی‌نگری	گفتار چهارم
۲۷	..... ضعف ارتباط با اساتید اخلاق و بزرگان حوزه	گفتار پنجم
۲۹	..... اتلاف وقت	گفتار ششم
۳۱	..... بی‌نظمی	گفتار هفتم
۳۳	..... صادق نبودن	گفتار هشتم
۳۹	..... آسیب‌های اخلاقی خانوادگی روحانیت	فصل سوم
۴۱	..... مقدمه	

صفحه	عنوان	
۴۱	..... بنخل و خساست	گفتار اول
۴۵	..... بی تعهدی	گفتار دوم
۴۹	..... افراط و تفریط در امور عبادی	گفتار سوم
۵۱	..... آزدن پدر و مادر	گفتار چهارم
۵۴	..... عدم صله ارحام	گفتار پنجم
۶۰	..... عدم توجه و محبت به فرزند	گفتار ششم
۶۵	..... آسیب‌های اخلاقی اجتماعی روحانیت	فصل چهارم
۶۷	..... مقدمه	
۶۷	..... عدم رعایت شئون روحانیت	گفتار اول
۷۱	..... قبول مسئولیت بدون توانمندی	گفتار دوم
۷۴	..... فخرفروشی	گفتار سوم
۸۲	..... ضعف رعایت اخلاق عملی	گفتار چهارم
۸۷	..... بی‌دقتی و مسامحه در امور	گفتار پنجم
۸۹	..... مردم‌گریزی	گفتار ششم
۹۵	..... بی‌توجهی عملی به تبلیغ دین	گفتار هفتم
۹۸	..... ابراز نیاز به دیگران	گفتار هشتم
۱۰۱	..... تحریف دین	گفتار نهم
۱۰۴	دیدگاه ائمه معصومین <small>علیهم‌السلام</small> نسبت به روحانیون وابسته به حکومت‌های درباری (روحانیون درباری).....	گفتار دهم
۱۰۷	.....	خاتمه و نتیجه
۱۰۹	.....	فهرست منابع

مقدمه

یکی از علوم سفارش شده در روایات علم اخلاق می‌باشد، حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمودند:

«إنما العلم ثلاثة: آية محكمة، أو فريضة عادلة، أو سنة قائمة، و ما خلاهنّ فهو فضل»^۱

علم نافع که به صاحبش خیر می‌رساند و برای او نور است و سبب نجات او در دنیا و آخرت می‌شود سه چیز است:

آیه محکمه (علم به نشانه های استوار خدا و معارف دین)، فريضة عادله (علم به واجبات و تکالیف شرعی) و سنه قائمه (علم به مستحبات اخلاقی و عملی) و (غیر اینها که آباد کننده دنیا و آخرت فرد هستند)، بقیه فضل است.^۱ (یعنی غیر از این علوم جزء فضایل است)

بنابراین بر همگان واجب است تا نسبت به مسایل اخلاقی آگاهی پیدا کرده و نسبت به مراعات آن همت کنند لکن اهمیت پایبندی به اخلاق از طرف یک روحانی بسیار بیشتر از دیگران باید باشد چرا که شأن روحانیت و میزان تأثیرگذاری این قشر در جامعه و الگو بودن و مورد توجه بودن از طرف مردم، می‌طلبد که یک روحانی خود را آراسته به اخلاق حسنه نماید. واضح است اگر قشر روحانیت با وجود رسالتی که بر عهده دارد خود آلوده به مسایل سوء اخلاقی باشد نه تنها نمی‌تواند به وظیفه خود در قبال تبلیغ دین عمل نماید بلکه به شدت موجب خدشه دار شدن چهره دین (به واسطه مقام و منزلت جایگاه روحانیت) خواهد شد. انسان از آغاز و به صورت فطری کمال جو آفریده شده و مدام در حال تکاپو می‌باشد. گاهی این تکاپو برای امور کوچک و کم‌اهمیت و گاهی برای اهدافی بزرگ و مقاصدی والا می‌باشد. که البته برای رسیدن به اهداف بالاتر به استقامت بیشتری نیاز است.

یک فرد روحانی در زندگی باید خود را برای رسیدن به اهداف متعالی آماده سازد و از پرداختن به امور خرد و جزئی و مادی برحذر باشد تا بتواند به رسالت طلبگی به نحو احسن عمل نماید. همانگونه که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم علت بعثت خود را تکمیل مکارم اخلاق معرفی فرمودند یک روحانی نیز باید خود را در راستای فرمایش حضرت، مزین به

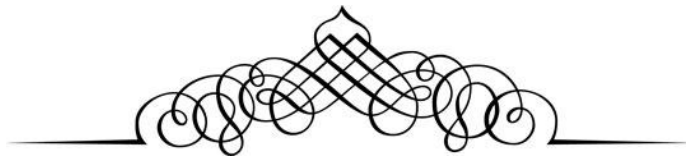
^۱ کافی، ج ۱، ص ۳۲.

مکارم اخلاق نماید و از رذایل اخلاق دوری نماید. اگر فرد روحانی اینگونه باشد توده‌های مردم نیز به فضایل اخلاقی آراسته خواهند شد و اگر خلاف این باشد و عالمی فاسد باشد، کل جهان فاسد خواهد شد.

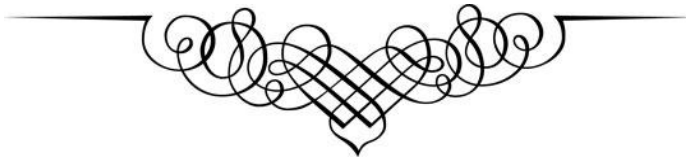
در این تحقیق سعی شده با توجه به متون دینی، برخی از موضوعات مهمی که موجب آسیب به اخلاق روحانیت می شود بیان شود تا قشر هدف با مطالعه آن از این آسیب ها آگاه و نسبت به پرهیز از آن اقدام نمایند و بستر مناسبی برای رشد اخلاقی و معنوی انشاءالله ایجاد شود. البته در این تحقیق بنا بر اختصار بوده و همه آسیب ها عنوان نشده تا هم قوانین مربوط به پایان نامه سطح سه رعایت شده باشد و هم مطالبی که مهمتر از بقیه موارد بوده بیان شود، همچنین برخی آسیب های جدی مانند مسایل مربوط به شهوت جنسی نیز بیان نشده چرا که این آسیب خود نیاز به تحقیق مستقل به خاطر ابعاد بسیار گسترده آن دارد.

کلام خود را مزین می‌نماییم به سفارش مقام معظم رهبری مدظله‌العالی در توصیه به طلاب که فرمودند: در درجه اول ما باید متوجه بشویم به خودمان و بنیه معنوی و دینی خودمان را تقویت کنیم، آن کسی که بنیه معنوی قوی دارد می‌تواند بارهای سنگین را به دوش حمل کند، آن کسی که خودش در درون خودش دچار مشکل است این نمی‌تواند بارهای سنگین را بردارد. تقوا و پرهیزکاری و خودسازی اولین وظیفه ما معممین است.^۱

^۱ بیانات در دیدار با علما و طلاب استان فارس، ۱۱ اردیبهشت ۱۳۸۷ استفاده از نشریه صیانت دادستانی ویژه شماره ۱۱

فصل اول: کلیات و مفاهیم

گفتار اول: کلیات پژوهش

بیان مسأله:

رعایت مسایل اخلاقی در همه زمان‌ها و برای همه اشخاص مهم بوده لکن در زمان حاضر و برای روحانیت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که امروز با تشکیل حکومت اسلامی توسط حضرت امام خمینی^{۹۰} و حضور روحانیون در مسند بسیاری از امور مملکت و حکومت، دشمنان و بدخواهان اسلام حقیقی و نظام جمهوری اسلامی از جایگاه معنوی روحانیت در بین مردم آگاهی پیدا کرده و هجمه آنان بیش از پیش در جهت تخریب وجهه مقبول روحانیت و جدا کردن مردم از حکومت و دین قرار گرفت، بنابراین جا دارد این قشر وارسته که وظیفه اصلی‌اش تبلیغ و هدایت مردم و جامعه می‌باشد از مسایل سوء ببری بوده و برای نیل به این هدف با شناسایی آسیب‌هایی که حوزه اخلاق را هدف گرفته و پرهیز از آن، نقشه اجانب مبنی بر تخریب و تقدس‌زدایی از روحانیت را نقش بر آب کرده و همچنان الگوی مناسبی برای تعالی و رشد جامعه بوده و هر چه بیشتر در جهت اهداف الهی قدم بردارند. چرا که دشمنان در این برهه از زمان راه ضربه زدن به دین اسلام و نظام اسلامی را در ضربه زدن به جایگاه روحانیت دیده‌اند و بنابراین برای اینکه توده‌های مردم را نسبت به حکومت اسلامی بدبین کنند، به دنبال نقاط ضعف در جامعه روحانیت هستند تا با برجسته کردن آن و تبلیغ منفی در بین مردم، وجهه روحانیت را تخریب نمایند، از این روست که باید روحانیون معزز با کمال اخلاص هر چه بیشتر در جهت آراستگی به کمالات اخلاقی برآیند و متوجه این مطلب باشند که مردم آنها را به عنوان نمایندگان دین شناخته و اگر مسایل اخلاقی را رعایت نکنند اصل دین ضربه خواهد خورد.

روش تحقیق در این پژوهش استفاده از متون دینی در خصوص بیان آسیب‌ها بوده و روش گردآوری اطلاعات شامل اسناد نوشتاری، سامانه‌های رایانه‌ای و نرم‌افزارهای علمی است. در این پژوهش سعی شده آسیب‌های اخلاقی که جامعه روحانیت را تهدید می‌کند با استفاده از متون دینی بیان شده و به این سوال اصلی که «از نظر متون دینی چه آسیب‌هایی جامعه روحانیت را تهدید می‌کند؟» پاسخ داده شود و همچنین پاسخ سوالات فرعی زیر نیز روشن شود؛

- آسیب‌های اخلاقی روحانیت از جهت فردی کدام‌اند؟
- آسیب‌های اخلاقی روحانیت در محیط خانواده کدام‌اند؟
- آسیب‌های اخلاقی روحانیت از جهت اجتماعی کدام‌اند؟

اهداف پژوهش

یکی از موضوعات مهم در تمام کتابهای مربوط به موضوع دین، پرداختن به بحث اخلاق است و در واقع روحانیت و کمالات اخلاقی است که انسان را از سایر موجودات تمایز بخشیده است و رعایت آن جزئی از ملزومات روحانیت می باشد و از این رو آسیب شناسی اخلاقی جامعه روحانیت و شناخت آسیب هایی که روحانیت را تهدید می کند و لزوم پرهیز از آن امری ضروری می باشد، از این رو در این پژوهش سعی شده با معرفی آسیب های اخلاقی با استفاده از متون دینی قدمی در راستای اعتلای هر چه بیشتر رعایت مکارم اخلاقی و پرهیز از آلودگی و گرفتار شدن در رذایل اخلاقی در جامعه روحانیت برداشته شود.

بنابراین می توان به طور اختصار هدف های مدنظر در این پژوهش را در موارد زیر خلاصه کرد؛

الف) شناخت آسیب های اخلاقی روحانیت

ب) آشنایی با آیات و روایات وارد شده در خصوص آسیب ها

ج) استفاده از متون دینی برای معرفی آسیب ها

د) زمینه سازی رشد و تعالی هر چه بیشتر مکارم اخلاقی روحانیت

ه) حفظ و اعتلای جایگاه روحانیت در جامعه و افکار عمومی

و) خوشبینی جامعه نسبت به مبلغان و دین مبین اسلام

پیشینه تحقیق و وجوه امتیاز این پژوهش

در زمینه بیان آسیب های اخلاقی روحانیت تحقیقات خوبی انجام شده اما متأسفانه این تحقیقات اندک است و جا دارد در این مورد پژوهش های بیشتری صورت گیرد.

در ادامه به چند نمونه از این تحقیقات اشاره می شود؛

- کتاب «حوزه و روحانیت؛ مسایل، آسیب ها و کارکردها»، نوشته آقای علی باقری (سال

۱۳۸۹)

این کتاب شامل سه بخش: آسیب شناسی روحانیت، بررسی کارکردهای ذاتی و اقتصادی روحانیت و آینده شناسی روحانیت می باشد، در این اثر بیشتر با رویکرد جامعه شناسانه

آسیب‌های فراروی حوزه و روحانیت مورد بررسی قرار گرفته است و نسبت به بررسی منابع قرآنی و روایی توجه کافی صورت نگرفته است.

- «آسیب شناسی روحانیت از دیدگاه امام خمینی^{۱۰}» نوشته خانم سمیه علی‌مردانی (سال ۱۳۸۸)

این اثر بر محور سخنان و دیدگاه‌های امام خمینی^{۱۰}، آسیب‌های اجتماعی روحانیت را مورد بررسی و تحقیق قرار داده است.

- «آسیب شناسی اخلاقی تربیتی طلاب»، مرکز تربیت مربی اخلاق مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام‌خمینی^{۱۱}

در این اثر شناسایی و علت‌یابی و ارائه راهکارهای مناسب جهت پیشگیری و درمان آسیب‌های اخلاقی طلاب مورد توجه بوده و به همین منظور فرم‌ها و محورهای آسیب‌طی جدول‌هایی در اختیار اساتید و کارشناسان مسایل اخلاقی و تربیتی قرار گرفته و دیدگاه‌های ایشان در مورد عناوین جمع‌آوری شده است.

با توجه به اینکه تحقیقات خوبی در زمینه آسیب‌شناسی اخلاقی صورت گرفته اما به نظر می‌رسد هر کدام از آنها در زمینه‌ای خاص ورود کرده و اختصاصاً از متون دینی مختلف در پژوهش استفاده نکرده و همچنین در دسته‌بندی موضوعی با عناوین آسیب‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی نیز تدوین نشده‌اند، بنابراین در این تحقیق سعی شده با استفاده از آیات و روایات وارد شده در متون دینی به بیان آسیب‌ها پرداخته شود و با تفکیک آسیب‌ها در مسایل فردی، خانوادگی و اجتماعی قدم مثبتی در جهت معرفی هر چه بهتر آسیب‌ها در حوزه‌های مختلف برداشته شود.

در این تحقیق علاوه بر بیان آسیب‌ها نسبت به تعریف واژه‌ها و همچنین بیان آثار رعایت مکارم اخلاق در همان حوزه با استفاده از آیات و روایات وارد اقدام شده و وجوه امتیاز این تحقیق هم شامل استفاده از متون دینی اعم از آیات نورانی قرآن کریم و روایات وارد شده در کتاب‌ها و متون دینی مختلف و هم شامل تقسیم‌بندی آسیب‌ها در حوزه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی به طور اختصاصی می‌باشد.

بنابراین می‌توان وجوه امتیاز پژوهش حاضر را در موارد زیر بیان نمود؛

الف) استفاده از آیات و روایات وارد شده در خصوص مسایل اخلاقی و آسیب‌های اخلاقی

ب) استفاده از متون دینی برای بیان آسیب‌ها

ج) تفکیک آسیب‌ها در سه دسته فردی، اجتماعی و خانوادگی

گفتار دوم: مفاهیم

در این گفتار توضیح مختصری در خصوص معنی و مفهوم واژه‌هایی که کاربردی بوده و در این پژوهش از آنها بیشتر استفاده شده، ارائه و بدان پرداخته می‌شود؛

روحانیت:

ریشه روح «ر-و-ح» یکی از پرمعنا ترین و قابل تأمل ترین ریشه های لغت عربی است که در سه معنای عمده به کار رفته که این هر سه معنا در ارتباط نزدیکی با هم اند، به طوری که گاه تشخیص این سه معنا از همدیگر مشکل بوده و بنابراین، در اصل خود به معنای واحدی می‌تواند اشاره داشته باشد که در سه مرتبه یا سه نمود به کار رفته است. این سه معنای عمده عبارت‌اند از:

۱. هوا، باد و بوی خوش^۱

۲. راحتی^۲

۳. روان (نفس)^۳

در فارسی هم واژه‌ی روان، روانی و باد، دارای قرابت معنایی هستند که شباهت به واژه روح دارد. روح در قرآن کریم از ریشه «ر-و-ح» در هر سه معنا به کار رفته است.

۱ الرِّيحُ: نَسِيمُ الهِواءِ، وَ كَذَلِكَ نَسِيمُ كُلِّ شَيْءٍ، وَ هِيَ مُؤَنَّثَةٌ؛ وَ فِي التَّنْزِيلِ: كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرَثَ قَوْمٍ وَ «وَ الرَّائِحَةُ: رِيحٌ طَيِّبَةٌ تَجِدُهَا فِي النِّسِيمِ؛ تَقُولُ لِهَذِهِ الْبَقْلَةِ رَائِحَةٌ طَيِّبَةٌ»، لِسَانِ الْعَرَبِ، ج ۲، ص ۴۵۵.

۲ اسْتِرَاحَ الرَّجُلُ، مِنْ الرَّاحَةِ، لِسَانِ الْعَرَبِ، ج ۲، ص ۴۶۱.

۳ رُوحٌ: الرُّوحُ: النَّفْسُ الَّتِي يَحْيَا بِهَا الْبَدَنُ. يُقَالُ: خَرَجَتْ رُوحُهُ، أَيْ: نَفْسُهُ، وَ يُقَالُ: خَرَجَ فَيْذُكِرُ، وَ الْجَمِيعُ أَرْوَاحٌ. وَ الرُّوحَانِيُّ مِنَ الْخَلْقِ نَحْوِ الْمَلَائِكَةِ، وَ خَلَقَ رُوحًا بِلَا جَسْمٍ. وَ الرُّوحُ: جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ» لِسَانِ الْعَرَبِ كِتَابِ الْعَيْنِ، ج ۳، ص ۲۹۱.

۱. «وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ...»^۱ «و اوست که بادها را پیشاپیش مزده‌رسان رحمتش (باران) می‌فرستد...» و «...إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْ لَا أَنْ تُفَنِّدُونِ»^۲ «...همانا من بوی یوسف می‌شنوم اگر مرا به کم عقلی نسبت ندهید»

۲. «فَرَوْحٌ وَ رِيحَانٌ وَ جَنَّةٌ نَعِيمٌ»^۳ «پس (او را) آسایش و روزی پاک و بهشت پر نعمت است» «وَ لَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَ حِينَ تَسْرَحُونَ»^۴ «و برای شما در (داشتن) آنها زیبایی و آرایش است هنگامی که آنها را شامگاهان از چرا به استراحتگاهشان بر می‌گردانید و هنگامی که بامدادان به چرا روانه می‌سازید.»

۳. «تَنزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ»^۵ «در آن شب فرشتگان و روح به اذن پروردگارشان فرود می‌آیند به جهت هر امری (تقدیر، تنظیم و تصویب)»
ریحان به معنای گل نیز از همین ریشه است که به دلیل بوی خوش به این نام نامیده شده است.^۶

حرف یاء در کلمه روحانیت دلالت بر نسبت دادن عنوان روح بر وجود کسی می‌باشد. واژه روحانیت به معنای «روح محوری» در برابر «جسم محوری» است. گاهی این اصطلاح به جای واژه «عالم دین» و یا «دین شناسی» و نظیر آن به کار می‌رود که چندان رسا نیست، چنان‌که برخی از اصطلاحات زمان‌های پیشین چون «آخوند» (پیشوای مذهبی یا دانشمند) و «ملا» (درس خوانده) نیز چندان رسا نبود و علاوه بر نداشتن دلالت لازم بر مراد، گاهی با تحقیر و توهین دشمنان دین و روحانیت همراه بود. در فرهنگ قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) در مورد دین شناسان و ادامه دهندگان رسالت پیامبران واژه «عالم» به کار رفته و با القابی چون «وارثان پیامبر»، «جانشینان پیامبر»، «دژهای اسلام»، «صاحبان فهم عمیق»، «منذران قوم» و... به آنان اشاره شده است. اما از نظر اصطلاحی، روحانی یا عالم دینی به معنای «دین شناس و

۱ الاعراف، ۵۷.

۲ یوسف، ۹۴.

۳ الواقعة، ۸۹.

۴ النحل، ۶.

۵ القدر، ۴.

۶ استفاده از سایت اسلام کوءست نت WWW.ISLAMQUEST.NET

دیندار عصر خویش، الگوی عینی اجرای دین، هادی جامعه و ناظر بر اجرای دین به منظور عروج در رسیدن انسان به کمال نهایی است^۱.

اخلاق

راغب در کتاب «مفردات» می‌گوید: «اخلاق» جمع «خُلُق» (بر وزن فَعْل) و «خُلُق» . (بر وزن افق) می‌باشد، این دو واژه در اصل به یک ریشه باز می‌گردد.^۲

خُلُق به معنی هیئت و شکل و صورتی است که انسان با چشم می‌بیند و خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می‌شود. بنابراین می‌توان گفت: «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است»

اخلاق را می‌توان از آثارش نیز تعریف کرد به این معنی که گاهی کاری که از انسان سر می‌زند به صورت مستمر نیست و به صورت گاه به گاه اتفاق می‌افتد و بعضی مواقع به صورت دائمی و پیوسته از او سر می‌زند، به عنوان مثال کسی که همیشه روحیه کمک و بخشش نسبت به دیگران دارد نشان‌دهنده این است که این فعل ریشه در روح و جان او پیدا کرده که آن ریشه را اخلاق می‌نامند.

مرحوم فیض کاشانی در کتاب «حقایق» آورده است، «بدان که خوی عبارت است از هیئتی استوار با نفس که افعال به آسانی و بدون نیاز به فکر و اندیشه از آن صادر می‌شود»^۳.

متون دینی

آقای مجتهدی شبستری در زمینه متون دینی می‌نویسد: «محتوای متون دینی مانند همه متون زبانی دیگر یک سلسله «فهمیده شده‌ها» هستند که پیش از ما، که اکنون می‌خواهیم آن‌ها را بفهمیم، از سوی پدیدآورندگان آن متون فهمیده شده‌اند. بنابراین، فهم از آن متون، در واقع فهم فهم دیگران است؛ یعنی فهم فهم پدیدآورندگان آن متون. متن قرآن مجید از دو قاعده کلی که بیان شد مستثنی نیست و متن قرآن

۱ سایت پرسمان دانشجویی؛ وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری WWW.PORSEMAN.COM

۲ مفردات، ص ۲۹۷

۳ حقایق، ص ۵۴

مجید خود یک فهمیده شده است و کار ما فهمیدن آن فهمیده شده می‌باشد. قرآن فهمیده شده پیامبر اسلام است، فهم نبوی آواز جهان...^۱

کتابهایی که بر پایه دین تألیف شده‌اند شامل متون دینی می‌شود، از جمله؛ قرآن، نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه، اصول کافی، بحارالانوار و ...

در این قسمت تعریفی از کلمه های متن و دین را بیان می‌کنیم:

متن؛

متن در لغت به معنای پشت، نوشته، درون یک چیزی، بخش اصلی یک نوشته یا یک صفحه (درمقابل حاشیه) بوده و متون جمع آن است.^۲

دین؛

دین در لغت به معنای کیش و آیین می‌باشد.^۳

با توجه به آیات نورانی قرآن کریم به دست می‌آید که دین نوعی هدایت است آنجا که می‌فرماید: «فاما یاتینکم منی هدی فمن تبع هدای فلاخوف علیهم ولا هم یحزنون»^۴، (اگر از جانب من هدایتی برای شما آمد، پس آن‌کس که هدایت مرا پیروی کند، بر آنان بیمی نیست و نه آنان محزون خواهد بود).

در جای دیگر فرموده است: «قل اننی هدانی ربی الی صراط مستقیم دینا قیما **ملة** ابراهیم حنیفا و ماکان من المشرکین»^۵. (بگو به درستی که پروردگرم مرا به راه راست هدایت کرده است و آن دینی استوار (یعنی) آیین حنیف ابراهیم است؛ او از مشرکان نبود).

از این رو می‌توان گفت که دین برای هدایت جامعه بشری قرار داده شده و موجب نجات انسان خواهد شد.

آسیب و آسیب‌شناسی؛

آسیب در لغت به معنای هر عیب، نقص یا جراحت که به سبب عاملی مانند ضربه ایجاد می‌شود، صدمه، تماس و سایش آمده است.^۶

^۱ مرکز نشر آثار محمد مجتهد شبستری www.mohammadmojtahedshabestari.com

^۲ فرهنگ فارسی عمید، واژه متن

^۳ فرهنگ فارسی عمید، واژه دین

^۴ بقره، ۳۸

^۵ انعام، ۱۶۱

^۶ فرهنگ فارسی عمید، واژه آسیب

آسیب‌شناسی در اصطلاح و به معنای عام، عبارت است از: شناخت دردها، کاستی‌ها، مصیبت‌ها و آفت‌های فکری، جنسی، فرهنگی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و.. که روح و روان و محیط را فرا گرفته است، و نیز راه یافتن به ریشه‌ها و عوامل متنوع آن.^۱

بنابراین آسیب در حوزه اخلاق می‌تواند تمام عواملی باشد که باعث انحطاط اخلاقی فرد شده و او را از نیل به کمالات اخلاقی و انسانی باز داشته و باعث فساد در اخلاق گردد.

روحانیت به عنوان مبلغین دین یکی از اصیل‌ترین اقشار جامعه می‌باشند و به همین جهت نیاز دارد تا نسبت به آسیب‌های احتمالی شناخت کامل پیدا کرده و از وقوع آن جلوگیری نمایند، خصوصاً در حوزه اخلاق که روحانیت اصیل در همه برهه‌ها اخلاق‌مداری خود را حفظ کرده و نیاز دارد در عصری که جامعه جهانی به سمت زندگی مدرن و گاهاً فاقد اخلاق پیش می‌رود با محاسن اخلاقی خود و دوری از رذایل، جامعه را به سمت دین رهنمون سازد.

مسئله‌ای که نیاز به تأکید دارد این‌که مواردی که به عنوان آسیب در این تحقیق به آن پرداخته شده از جهت این‌که آسیب‌ها حتماً الان موجود باشد نبوده بلکه در این رساله بنا بر این بوده که موارد آسیب‌های اخلاقی که ممکن است پیش بیاید بیان شده و امید است که مرضی رضای حق تعالی واقع شده و مثمر ثمر باشد انشاءالله.

در حدیثی منسوب به امام صادق علیه‌السلام آمده است: «الْحَشِيَّةُ مِيرَاثُ الْعِلْمِ وَ مِيزَانُهُ وَ الْعِلْمُ شِعَاعُ الْمَعْرِفَةِ وَ قَلْبُ الْإِيمَانِ وَ مَنْ حُرِمَ الْحَشِيَّةَ لَا يَكُونُ عَالِمًا وَ إِنْ شَقَّ الشَّعْرَ بِمُتَشَابِهَاتِ الْعِلْمِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ وَ آفَةُ الْعُلَمَاءِ ثَمَانِيَةٌ الطَّمَعُ وَ الْبُخْلُ وَ الرِّيَاءُ وَ الْعَصْبِيَّةُ وَ حُبُّ الْمَدْحِ وَ الْخَوْضُ فِيمَا لَمْ يَصِلُوا إِلَيْ حَقِيقَتِهِ وَ التَّكَلُّفُ فِي تَزْيِينِ الْكَلَامِ بِزَوَائِدِ الْأَلْفَاظِ وَ قِلَّةُ الْحَيَاءِ مِنَ اللَّهِ وَ الْإِفْتِحَارُ وَ تَرْكُ الْعَمَلِ بِمَا عَلِمُوا»^۲

(خوف از خدا میراث علم است و علم، پرتو معرفت و قلب ایمان است. و هر که از خشیت الهی محروم است عالم نباشد، هرچند به وسیله‌ی متشابهات علم [معلومات شبه علم] موی را بشکافد. خداوند متعال فرموده: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» / (از بندگان خدا، تنها دانشمندان از او می‌هراسند/ فاطر ۲۸)

^۱ برگرفته از: مجله معارف اسلامی، شماره ۶۰، ص ۲۴

^۲ مصباح الشریعه، ج ۱، ص ۲۰